

GOLI SU SVI NARODI BEZ KNJIGA IN MEMORIAM ZDENKI RIBAROVOJ (PRAG, 13. VI. 1945. – PRAG, 13. III. 2019.)

Riječima sv. Konstantina Ćirila iz godine Gospodnje 863. – “Nahé jsou všechny národy bez knih a nemohou zápolit beze zbraně s protivníkem našich duší...” (“Goli su svi narodi bez Pisma, nemoćni da se bore s neprijateljem naših duša”) – oprostila se od dr. sc. Zdenke Ribarove njezina obitelj, cijela praška paleoslavistika i češka slavistika. Zdeňka Kurzová Ribarova, kći glasovitoga češkoga paleoslavista Josefa Kurza, sestra značajnoga suvremenoga skladatelja i glazbenoga pedagoga Ivana Kurza, majka afirmiranih jezikoslovaca dr. sc. Kirila Ribarova i Slavomire Ribarove, uvelike je zadužila i hrvatsku slavistiku, ponajprije paleoslavistiku i bohemistiku. Njezin iznenadni odlazak potresao je i Staroslavenski institut u Zagrebu i generaciju bohemista i slavista na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, koji je pamte kao svoju profesoricu i suradnicu.

Završivši 1967. godine studij bohemistike, rusistike i serbokroatistike na Filozofskom fakultetu Karlova sveučilišta u Pragu, mlada Zdeňka Kurzová iste je godine krenula stopama svoga oca najprije u Zagreb (gdje je on vrijedno surađivao sa Staroslavenskim institutom) i počela raditi na Odsjeku za slavenske jezike i književnosti Filozofskoga fakulteta – u početku kao ugovorna lektorica za češki jezik, a od 1970./71. kao predavač. Na Karlovu sveučilištu doktorirala je 1969. godine na području poredbene gramatike slavenskih jezika i staroslavenskoga jezika. Od 1968. do 1973. godine paralelno je bila asistent za staroslavenski i srpskohrvatski jezik na slavistici na Filozofskome fakultetu u Pragu, a nakon umirovljenja prof. Vrane (1970./71.) na zagrebačkoj je bohemistici preuzela svu teorijsku jezičnu nastavu. I nakon odlaska iz Zagreba 1975. godine Zdenka Ribarova je ostala povezana s našom bohemistikom – i kao gost predavač i kao mentor i kao suradnica na našim projektima. Godine 1976./77. i 1998./99. održala je ciklus predavanja iz češke i slavenske poredbene gramatike. Iako je njezin znanstveni rad pretežno paleoslavistički, i bohemistika je trajno ostala područje njezina interesa.

Od 1975. godine do umirovljenja (2008.) Zdenka Ribarova je radila kao znanstvena savjetnica u Odjelu za povijest makedonskoga jezika na Institutu za makedonski jezik pri Sveučilištu sv. Ćirila i Metoda u Skoplju. Od 1986. bila je voditeljica toga Odjela i glavni istraživač na projektu *Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција* (Rječnik crkvenoslavenskoga jezika makedonske redakcije) te glavna urednica rječnika od početka njegova izlaženja (2000.). U međuvremenu je

predavala i na drugim sveučilištima – 1976./77. staroslavenski jezik na Filozofskom fakultetu u Prištini, od 1997. do 1999. makedonski i srpski jezik na Filozofskom fakultetu Masarykova sveučilišta u Brnu, a od 2000. do 2005. ponovno je na Karlovu sveučilištu u Pragu i lektor za makedonski jezik i predavač staroslavenskoga jezika. U Pragu istodobno, a zatim i nakon umirovljenja (od 2009. do kraja) radi kao samostalni znanstveni suradnik u Odjelu za paleoslavistiku i bizantologiju Slavenskoga instituta Češke akademije znanosti i umjetnosti.

Znanstveni interesi Zdenke Ribarove usmjereni su ponajprije na staroslavensku i crkvenoslavensku pismenost u najširem smislu, a posebno na njezinu makedonsku redakciju i najstariju povijest makedonskoga jezika. Tom se problematikom bavi u brojnim znanstvenim radovima koji su objavljeni u recentnim znanstvenim časopisima te izneseni u izlaganjima na brojnim međunarodnim znanstvenim skupovima. O širini i znanstvenoj vrijednosti njezinih tekstološko-filoloških istraživanja najbolje svjedoče izdanja najznačajnijih povijesnih spomenika makedonske pismenosti – *Радомирово евангелие* (Radomirovo evanđelje, s R. Ugrinovem Skalovskom, 1988.), *Григоровичев паримејник I.* (Grigorovičev parimejnik I., sa Zoe Hauptovom, 1998.) i *Григоровичев паримејник II.* (samostalno, 2014.), a od hrvatskoglagoljskih tekstova *Knjiga proroka Jone* (1987.).

Zdenka Ribarova objavila je preko 170 radova, najvećim dijelom znanstvenih, uključujući rječnike i indekse riječi, znanstvene monografije i brojne studije u znanstvenim časopisima i zbornicima sa znanstvenih skupova. Gdje god je predavala, objavila je i sveučilišni udžbenik za studente kojima je predavala. Tako je već 1971. (1991. 2. izd.) u Zagrebu objavila *Pregled češke gramatike*, a 2015. u koautorstvu sa Slavomirom Ribarovom i temeljni sveučilišni udžbenik za hrvatske studente bohemistike – znanstveno obrađenu, veliku i modernu *Češku gramatiku*. Godine 1997. s D. Rousovom objavila je češku gramatiku za makedonske studente (*Граматика на чешкиот јазик*), a 1998. u Brnu i makedonsku gramatiku za češke studente (*Cvičebnice makedonštiny*). Ovdje valja spomenuti i dvije njezine monografije koje obrađuju jezik crkvenoslavenskih tekstova – *Јазикот на македонските црковнословенски текстови* (MANU, Skoplje, 2005.) i *Палеославистички студии* (knj. 63, IMJ, Skoplje, 2009.).

Po povratku u domovinu 2000. godine Zdenka Ribarova je u Slavenskom institutu ČA svoj interes usmjerila na staroslavensku i crkvenoslavensku leksikografiju. Od 2003. godine bila je predsjednica Komisije za crkvenoslavenske rječnike i suosnivačica Komisije za elektroničku obradu starih rukopisa pri Međunarodnom slavističkom komitetu. Osim spomenutoga rječnika crkvenoslavenskoga jezika makedonske redakcije (od 2000.), posebno je značajan njezin autorski doprinos leksikografskoj

obrađi korpusa u dopunjenome izdanju staroslavenskoga rječnika kanonskih rukopisa od X. do XI. stoljeća (*Indexy k staroslovenskému slovníku*, 2003.). Svojevrstan nastavak rada na tom rječniku je grčko-staroslavenski indeks (*Řecko-staroslověnský index I*, 2008.), koji sadrži rezultate njezinih sustavnih tekstoloških istraživanja slavenskih prijevoda s grčkoga predloška, nastalih od vremena ćirilometodske misije. Od 2008. bila je član uredništva hrvatskoga časopisa *Slovo*, a 2011. postala je zajedno sa Zoe Hauptovom glavna urednica *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, koji je nastavila uređivati i nakon smrti Zoe Hauptove (2012.). Pod njezinim je vodstvom obrađen i 2015. u Pragu objavljen prvi dio Poredbenoga indeksa uz rječnike obrađene u okviru Komisije za crkvenoslavenske rječnike Međunarodnoga slavističkoga komiteta (*Srovnávací index k slovníkům zpracovávaným v rámci Komise pro církevněslovanské slovníky*), a u Skoplju je 2018. objavljen drugi dio toga rječnika (*Споредбениот индекс кон речниците обработувани во рамките на Комисијата за црковнословенски речници при МКС*).

Kao voditeljica i suradnica velikih projekata, među kojima su i oni vezani uz povijest makedonske književnosti, Zdenka Ribarova se kontinuirano brinula za obrazovanje mladih istraživača koji su svoja znanstvena zvanja stjecali pod njezinim mentorstvom.

Za svoj predani znanstveni rad Zdenka Ribarova dobila je niz vrijednih priznanja. Zajedno s R. Ugrinovom Skalovskom još je 1989. dobila državnu nagradu Goce Delčev za *Radomirovo evanđelje*. Povodom proslave 45. obljetnice osnutka Makedonske akademije znanosti i umjetnosti, čiji je inozemni član bila od 2009. godine, dodijeljena joj je 2012. godine medalja Blaže Koneskoga za osobit doprinos proučavanju i razvoju makedonskoga jezika. Povodom njezina 70. rođendana u znanstvenom časopisu *Македонски јазик* (2015), gdje je Zdenka Ribarova bila dugogodišnji član uredništva, Liljana Makarijoska posvećuje posebnu, veliku pohvalu njezinu iznimnom doprinosu paleoslavistici. Posljednje visoko priznanje – medalju Josefa Dobrovskoga za zasluge u filološkim i filozofskim znanostima – dodijelila joj je češka Akademija 2015. godine.

Po riječima akademkinje Anice Nazor, dugogodišnje ravnateljice Staroslavenskoga instituta u Zagrebu, Zdenka Ribarova bila je sjajna poveznica u dugoj, tradicionalno dobroj i prijateljskoj suradnji između čeških i hrvatskih paleoslavista, Institutova čvrsta i nenadoknadiva “češka veza”. Govorila je hrvatski kao da nikad nije otišla, a tako je i pisala. Njezini znanstveni radovi u *Slovu* (npr. Knjiga proroka Jone 1987., Vajsova proučavanja prijevoda Malih proroka iz Brevijara Vida Omišljanina 1996.), brojni prikazi i osvrti, a posebno rad na rječniku, potvrđuju Zdenkinu duboku odanost suradnji sa sustručnjacima na području koje je tako široko i tako duboko da ga mogu

obuhvatiti samo rijetki veliki znalci. Nakon odlaska takvih ljudi ostaje dugi muk i velika praznina.

Neka mi na kraju bude oprošten i osjećaj osobnoga gubitka drage osobe koju poznajem od studentskih dana, koja je bila moja mlada profesorica, moja neformalna, ali stvarna mentorica, moja stroga ocjenjivačica i dobronamjerna savjetnica, moj sigurni oslonac na neravnu putu s mnogim preprekama. Posljednji sam se put sa Zdenkom našla u listopadu prošle godine u kafiću iza slavne starogradske vijećnice u Pragu, one s astronomskim satom i apostolima koji se vrte ukруг. Sveti Toma je, kao obično, sumnjičavo zavrteo glavom, *Smrtka* je povukla užu cinkušu, pijetao je zamahao krilima i kukuriknuo, pod *orlojem* je stajalo mnoštvo turista, sve je bilo obično osim toga babljega ljeta. Zdenka je planirala dolazak u Zagreb, obećavala da neće baš sve dane od zore do mraka provesti u Institutu nad *Rječnikom*, iako je čeka puno posla. Nije razmišljala o mirnoj mirovini i ništa nije slutilo na naš konačni rastanak. Poslove nije dovršila jer i nisu dovršivi, a radila ih je tiho i samozatajno, asketski i samotnjački poput redovnika u polumraku srednjovjekovnih skriptorija. Za njom su, na sreću, ostali toliki veliki i vrijedni radovi koji će je nadživjeti, a i oni nedovršeni odavat će njezino znanje i njezinu ruku, podsjećajući nas iznova na riječi sv. Ćirila iz pradavne 863. godine Gospodnje da je naš razgovor s Bogom najprisniji na materinskom jeziku i da će se njime „prosvijećeni narodi vječno radovati s anđelima, bez prestanka slaveći Boga milostivoga pjesmama iz svetih knjiga“. *Jemu náleží všeliká sláva, čest a chvála* – i za dar *naše* Zdenke Ribarove koja trajno ostaje u našim sjećanjima i našim srcima.

Dubravka Sesar